नारद उवाच ।।[१]
अथ ब्रह्मा महादेवमभिवाद्य कृतांजलिः ।।
उद्वाहः क्रियतां देव इत्युवाच महेश्वरम् ।। १

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्राहेदं भगवान्हरः ।।
पराधीना वयं[२] ब्रह्मन्हिमाद्रेस्तव चापि यत् ।। २

यद्युक्तं क्रियतां तद्धि वयं युष्मद्वशेऽधुना ।।
ततो ब्रह्मा[३] स्वयं दिव्यं पुरं रत्नमयं शुभम् ।।*४ ३

उद्वाहार्थं महेशस्य तत्क्षणात्समकल्पयत् ।।
शतयोजनविस्तीर्णं प्रासादशतशोभितम् ।। ४

पुरे तस्मिन्महादेवः स्वयमेव व्यतिष्ठत ।।
ततः सप्तमुनीन्देवः शिवेतिताभ्यागतान्पुरः ।। ५

प्राहिणोदंबिकायाश्च स्थिरपत्रार्थमीश्वरः ।।
सारुंधतीकास्ते तत्र हलादयंतो हिमाचलम् ।। ६

सभार्यमीश्वरगुणैः स्थिरपत्राणि चादधुः ।।
ततः संपूजितास्तेन पुनरागम्य तेऽचलात् ।। ७

---

१ ब. नारद ।।
२ अ. सर्वे हिमाद्रेस्तव
३ ब. ब्रह्म
* ४ From the sloka No.3 of chepter No.26 to sloka 80 of chapter No.39 are missing in the M.S.S. 'A'
(Folio No.152 to 219 are missing from the M.S.S.'A')

न्यवेदयंस्त्र्यंबकाय स च तानभ्य॒नंदत ।।
उद्वाहार्थं ततो देवो विश्वं सर्वं न्यमंत्रयत् ।। ८

समागतं च तत्सव विना दैत्यैर्दुरात्मभिः ।।
स्थावरं जंगमं यच्च विश्वं विष्णुपुरोगमम् ।। ९

स ब्रह्मकं पुरा॒रातेर्म हिमानम वर्धयत् ।।
ततस्तं विधिराहेदं गन्धमादन पर्वते ।। १०

पुरे स्थितं विवाहस्य देव काला प्रवर्तते ।।
ततस्तस्य जटाजूटे चंद्रखंडं पितामहः ।। ११

बबंध प्रणयोदार विस्फारित विलोचनः ।।
कपर्द्दिं शोभनं विष्णुः स्वय चक्रेस्य हर्षितः ।। १२

कपालमालां विपुलां चामुण्डा मूर्ध्न्यबंधत[१] ।।
उवाच चापि गिरिशं पुत्रं जनय॒शंकर ।। १३

यो दैत्येंद्र कुलं हत्वा मां रक्तै स्तर्पयिष्यति ।।
सूर्यो ज्वलच्छिखारक्तं भाभासित जगत्रयम् ।। १४

---

१ ब. मूर्धबंधतः ।

बबंध देवदेवस्य स्वयमेव प्रमोदतः ।।
शेषावासु किमुख्याश्च ज्वलंतस्तेजसा शुभाः ।। १५

आत्मानं भूषणस्थाने स्वयं ते चक्रुरीश्वरे ।।
वायवश्च ततस्तीक्ष्ण शृंगं हिमगिरि प्रभम् ।। १६

वृषं[1] विभूषयामासुर्नानारत्नो पपत्तिभिः ।।
शक्रो गजाजिनं गृह्य स्वयमग्रे व्यवस्थितः ।। १७

विना भस्म समाधाय कपाले रजतप्रभम् ।।
मनुजा स्थिमयी मालां प्रेतनाथश्च वन्दनम् ।। १८

वह्निस्तेजोमयं दिव्यमजिनं प्रददौ स्थितः ।।
एवं विभूषितः सर्वैर्भुत्यैरीशो बभौ भृशम् ।। १९

ततो हिमाद्रेः पुरुषा वीरकं प्राचिरे वचः ।।
मा भूत्कालात्ययः शीघ्रं भवस्यैतन्निवेद्यताम् ।। २०

ततो देवं प्रणम्याह वीरकं कर संपुटी ।।
त्वरयंति महेशानं हिमाद्रे पुरुषास्त्वमी ।। २१

---

१ ब. विषां

इति श्रुत्वा[१] वचो देवः शीघ्रमित्यैव चाब्रवीत् ।।
सप्त चारिघयस्तस्य चक्रुर्दपण दर्शनम् ।। २२

तत्रैक्षत महादेवः स्वरूपं स जगन्मयम् ।।
ततो बद्धांजलिर्भीमान्स्थाणुं प्रोवाच केशवः ।। २३

देव देव महादेव त्रिपुरांतक शंकर[२] ।।
शोभसेऽनेन रूपेण जगदानंददायिना ।। २४

महेश्वर यथा साक्षादपरस्तवं महेश्वरः ।।
ततः स्मयन्महादेवो जयेति भुवने श्रुतः ।। २५

करमालंब्य विष्णोश्च वृषभं रुरुहे शनैः ।।
ततश्च वसवो देवाः शूलं तस्य न्यवेदयन् ।। २६

धनदो निधिभिर्युक्तः समीपस्थस्ततोऽभवत् ।।
स शूलपाणिर्विश्वात्मा संचचाल ततो हरः ।। २७

देवदुंदुभिनादैश्च पुष्पासारैश्च गीतकैः ।।
नृत्यद्भिरप्सरोभिश्च जयेति च महास्वनैः ।। २८

---

१ ब. देवः वच

२ ब. ~~संकुल~~ शंकरम्

सत्यदक्षिणसंस्थानौ ब्रह्मविष्णु तु जग्मतुः ।।
हंसं च गरुडं चैव समारुह्य महाप्रभो ।। २९

अथादितिर्दितिः सा च दनुः कद्रूः सुपर्णजा ।।
पौलोमी सुरसा चैव सिंहकासुरभिर्मुनिः ।। ३०

सिद्धिर्माया क्षमा दुर्गा देवी स्वाहा स्वधा सुधा ।।
सावित्री चैव गायत्री लक्ष्मीः[१] सा दक्षिणा द्युतिः ।। ३१

स्पृहामतिर्धृतिर्बुद्धिर्मर्थं ऋद्धिः सरस्वती ।।
राका कुहूः सिनीवाली देवी भानुमती तथा ।। ३२

धरणी धारणी वेला राज्ञी चापि च रोहिणी ।।
इत्येताश्चान्य देवानां मातरः पत्नयस्तथा ।। ३३

अद्वाहं देवदेवस्य जग्मुः सर्वा मुदान्विताः ।।
उरगा गरुडा यक्षा गंधर्वाः किंनरा नराः ।। ३४

सागरा गिरयो मेधा मासाः संवत्सरास्तथा ।।
वेदा मंत्रास्तथा यज्ञाः श्रौता धर्माश्च सर्वशः ।। ३५

---

१ ब. लक्ष्मी

हुंकाराः प्रणवाश्चैव इतिहासाः[१] सहस्त्रशः ।।
कोटिशश्च तथा देवा महेन्द्राद्याः सवाहनाः ।। ३६

अनुजग्मुर्महादेवं कोटिशोऽर्बुदशश्च हि ।।
गणाश्च पृष्ठतो जग्मुः शंखवर्णाश्च कोटिशः ।। ३७

दशभिः केकराख्याश्च विद्युतोऽष्टाभिरेव च ।।
चतुः षष्टया विशाखाश्च नवभिः पारियात्रिकाः ।। ३८

षड्भिः सर्वांतक श्रीमांस्तथैव विकृताननः ।।
ज्वालाकेशो द्वादशभि कोटिभिः संवृतो ययौ ।। ३९
~~सप्तभिः समद श्रीमान्दुंदुभोष्ठाभिरेव च ++~~
सप्तभिः समद श्रीमान्दुंदुभोष्ठाभिरेव च ।।
पंचभिश्च कपालीशः षड्भि संहवादकः शुभः ।। ४०

कोटि कोटि भिरेवैकः कुंडकः कुंभकस्तथा ।।
~~विष्टंभि~~ विष्टंभोऽष्टा भिरेवेह गणपः सर्वसत्तमः ।। ४१

पिप्लश्च सहस्त्रेण सन्नादश्च तथा बली ।।
आवेशनस्तथाष्टाभि सप्तभिश्चंद्र तापनः ।। ४२

---

१ ब. इतिहासा

महाकेशः सहस्रेण नंदिद्वादश‿भिस्तथा ।।
नगः कालः करालश्च महाकालः शतेन च ।। ४३

अग्निकः शतकोटया वै कोटयाग्निमुख एव च ।।
आदित्यमूर्धा कोटया च कोटया चैव धनावहः[1] ।। ४४

सन्नागश्च शतेनैव कुमुदः कोटिभिस्त्रिभिः ।।
अमोघ[2] कोकिलश्चैव कोटि कोटया सुमंत्रकः[3] ।। ४५

काकपादस्तथा षष्टया षष्टया संतानकोगणः ।।
महाबलश्च नवभिर्मधुपिंगश्च पिंगलः ।। ४६

[4]नीलो नवत्या सप्त्या चतुर्वक्त्रश्च पूर्वपात् ।।
वीरभद्रश्चतुः षष्टया करणो बालकस्तथा ।। ४७

पंचाक्षः शतमन्युश्च मेघमन्युश्च विंशतिः[5] ।।
काष्ठकोटिश्चतुः षष्टया सुकोशो वृषभस्तथा ।। ४८

विश्वरूपस्ताल केतुः पंचाशच्च सिताननः ।।
ईशानो वृद्धदेवश्च दीप्तात्मा मृत्युहा तथा ।। ४९

---

१ ब. वहे
२ ब. कोलिल
३ ब. सुमंत्रतः
४ ब. न लो
५ ब. विशती

विषादो यमहा चैव गणो भृगरिटिस्तथा ।।
अशनी हासकश्चैव चतुः षष्टया सहस्त्रपात् ।। ५०

एते चान्ये च गणपा असंख्याता महाबलाः ।।
सर्वे सहस्त्रहस्ताश्च जटामुकुट धारिणः ।। ५१

चंद्रलेखावतंसाश्च नीलकंठास्त्रि लोचनाः[1] ।।
हारकुंडल केयूर मुकुटाद्यैरलंकृताः ।। ५२

अणिमादिगुणैर्युक्ताः शक्ताः शापप्रसादयोः ।।
सूर्य कोटि प्रतीकाशास्तत्राजग्मुर्गणेश्वराः ।। ५३

पातालांबर भूमिस्थाः सर्वलोक निवासिनः ।।
तुंबुरुर्नारदो हाहा हूहूश्चैव तु सामगाः ।। ५४

तंत्रीमादाय वाद्यांश्च वादयंश्छंकरोत्सवे ।।
ऋषयः कृत्स्नशश्चैव वेदगीतास्तपोधनाः ।। ५५

पुण्यान्वैवाहिकान्मंत्राञ्जेपुः संहृष्टमानसाः ।।
एवं प्रतस्थे गिरिशो वीज्यमानश्च गंगया ।। ५६

---

१ ब. लोचना

तथा यमुनया चापांपतिना धृतच्छत्रया[1] ।।
स्त्रीभिर्नानाविधालापैर्ला जाभिश्च्चानुमोदितः ।। ५७

महोत्सवेन देवेशो गिरिस्थानं विवेश सः ।।
प्रभासत्स्वर्ण कलशं तोरणानां शतैर्युतम् ।। ५८

वैडूर्यबद्धभूमिस्थं रत्नजैश्च गृहैर्युतम् ।।
तत्प्रविश्य स्तूयमानो द्वारमभ्याससाद ह ।। ५९

ततो हिमाचलस्तत्र दृश्यते व्याकुलाकुलः ।।
आदिशदात्मभृत्यानां महादेव उपस्थिते ।। ६०

ततो ब्रह्माणमचलो गुरुत्वे प्रार्थयत्तदा ।।
कृत्यानां सर्वभारेषु वासुदेवं च बुद्धिमान् ।। ६१

प्रत्याह च विवाहेऽस्मिन्कुमारीभ्रातरं विना ।।
भविष्यति कथं विष्णो लाजाहोमादि[3] कर्मसु ।। ६२

सुतो हि मम मैनाकः स[4]प्रविष्टोऽर्णवि स्थितः ।।
इति चिंताविषण्णं तु विष्णुराह महामतिः ।। ६३

---

१ ब. छत्रकः
२ ब. प्रभासः
३ ब. लाजो
४ ब. प्रतिज्ञो

अत्र चिंता न कर्तव्या गिरिराज कथंचन ।।
अहं भ्राता जगन्मातुरेतदेवं च नान्यथा ।। ६४

ततः प्रमुदितः शैलः पार्वतीं च स्वलंकृताम्[1] ।।
सखीभिः कोटिसंख्याभिर्वृतां प्रावेशयत्सदः ।। ६५

तता नीलमयस्तंभं ज्वलत्कांचन कुट्टिमम् ।।
मुक्ताजाल परिष्कारं ज्वलितदीपाभिदीपितम् ।। ६६

रत्नासन सहस्त्राढयं शतयोजन विस्तृतम् ।।
विवाहमंडपं शर्वो विवेशानुचरावृतः ।। ६७

ततः शैलः सपत्नीकः पादौ प्रक्षाल्य हर्षितः ।।
भवस्य तेन तोयेन सिषिचे स्वं जगत्तथा ।। ६८

पाद्यमाचमनं दत्त्वा मधुपर्कं च गां तथा ।।
प्रदानस्य प्रयोगं च संचिंतयंति ब्राह्मणाः ।। ६९

दौहित्रीं कव्यवाहानां ददृभि पुत्रीं स्वकामहम् ।।
इत्युक्त्वा तस्थिवाञ्छैलो न जानाति हरस्य सः ।। ७०

---

१ ब. कृतम्

ततः सर्वानपृच्छत्स कुलं को/पि नवदे तत् ।।
ततो विष्णुरिदं प्राह पृच्छ्यंते/न्ये किमर्थतः ।। ७१

अज्ञात [1]कुलतां तस्य पृच्छ्यतामयमेव च ।।
अहिरेव अहेः[2] पादान्वेत्ति नान्यो हिमाचलः[3] ।। ७२

स्वगोत्रं यदि न ब्रूते न देया भगिनी मम् ।।
ततो हासस्तदा जज्ञे सर्वेषां सुमहास्वनः ।। ७३

निवृत्तश्चे क्षणाद्भूयः किं वक्ष्यति हरस्त्विति ।।
ततो विमृश्य बहुधा किंचिद्भीताननो यथा ।। ७४

लज्जाजडः स्मितं चक्रे ततः पार्थ स वै हरः ।।
ततो विशिष्टा ब्रुवति शीघ्रं कालो/ति वर्तते ।। ७५

हरिः प्राह महेशानं बिभ्यदावेद्म्यहं तव ।।
मातामहं च पितरं प्रयोगं श्रृणु भूधर ।। ७६

आत्मपुत्राय ते शंभो आत्मदौहित्रं कायते ।।
इत्युक्ते विष्णुना सर्वे साधुसाध्विति ते जगुः ।। ७७

---

१ ब. कुल
२ ब. अमे
३ ब. हिमाचल

देवाऽप्युदाहरेद्बुद्धिं सर्वेभ्योऽप्यधिकां वराम् ।।[1]
ततः शैलस्तथाचोक्त्वा दत्वा देवीं च सोदकम् ।। ७८

आत्मानं चापि देवाय प्रददौ सोदकं नगः ।।
ततः सर्वे तुष्टुवुस्तं विवाहं विस्मयान्विताः[2] ।। ७९

दातामहीभृतां नाथो होता देवश्चतुर्मुखः ।।
वरः पशुपतिः साक्षात्कन्या विश्वारणिस्तथा ।। ८०

ततः स्तुवत्सु मुनिषु पुष्पवर्षे महत्यपि ।।
नदत्सु देवतूर्येषु करं जग्राह त्र्यम्बकः ।। ८१

देवो देवीं समालोक्य सलज्जां हिमशैलजाम् ।।
न तृप्यति न चाह्लादत्सा च देवं वृषध्वजम् ।। ८२

तत्र बह्मादि मुनयो देवीमद्भुतरूपिणीम् ।।
पश्यंतः शरणं जग्मुर्मनसा परमेश्वरम् ।। ८३

मा मुह्याम् पार्वतीं च यथा नारदपर्वतौ ।।
ततस्तथैव तच्चक्रे सर्वेषामीप्सितं वचः ।। ८४

---

१ ब. सोदकां
२ ब. विस्मयात्विताः ।।

ततो देवैश्च मुनिभिः संस्तुतः परमेश्वरः ।।
प्रविवेश शुभां वेदिं मूर्तिमज्ज्वलनाश्रिताम् ।। ८५

वेधा श्रुतीरितैर्मंत्रैर्मुर्तिमद्भिमरूपस्थितैः ।।
मूर्तिमग्निं जुहाव त्रिः परिक्रम्य च तं हरः ।। ८६

लाजाहोम उमाभ्राता प्राह तं सस्मितं हरिः ।।
बहवो मिलिताः संतिलोका संमर्द इश्वर ।। ८७

सावधानेन रक्ष्याणि भूषाणानि त्वया हर ।।
ततो हरश्च तं प्राह स्वजने मा ऽतिगोपय ।। ८८

किं चित्प्रार्थय दास्यामि प्राह विष्णुस्ततो वरम् ।।
त्वयि भक्तिर्दृढा मे ऽस्तु स च तदुर्लभं ददौ[1] ।। ८९

ददतुः सृष्टि संरक्षा ब्रह्मणे दक्षिणाभुमौ ।।
अग्रये यज्ञभागांश्च प्रीतौ हरजनार्दनौ ।। ९०

भृग्वादीनां ततो दत्वा श्रुतिरक्षणा[2]दक्षिणाम् ।।
ततो गीतैश्च नृत्यैश्च भोजनैश्च यथेप्सि तैः ।। ९१

---

१ ब. ददो

२ ब. दक्षिणां

महोत्सवैरनेकैश्च विस्मयं समपद्यत ।।
विसृज्य लोकं ते सर्वं किमिच्छादानकैर्भवः ।। ९२

सरस्वत्या च पितरौ देव्याश्चैव/श्रावास्य दुःखितौ ।।
आमंत्र्य हिमशैलेंद्रं ब्रह्माणं च सकेशवम् ।। ९३

जगाम मंदरगिरिं गिरिणा सानुगोर्चितः ।। ९४

ततो गते भगवति नीललोहिते सहोमया गिरिममलं[1] हि भूधरः ।।
संबांधवो रुदिति हि कस्य नो मनो विह्वल जगति हि कन्यकापितुः ।। ९५

इमं विवाहं गिरिराजपुत्र्याः श्रृणोति चाध्येति च यो[2] नरः शुचिः ।।
[3]विशेषतश्चापि विवाहमंगले समंगलं वृद्धिमवान्पुते चिरम् ।। ९६

४ इति श्री स्कंदे महापुराण (......हरगौरी विवाह वर्णनं नाम षाडिंशो/ध्यायः ।।२६।।

---

१ ब. "गिरममहूर्यं" इतिस्यात् ।

२ ब. प्रतौ "षो" पाठः ।

३ ब. विवेशत

४ ब. इति श्री स्कंदपुराणे कुमारिका खंडे कुमारेश महात्म्ये हरगौरी विवाहो ।।